

W krzywym zwierciadle? Prawo w satyrze rzymskiej

Żarty o prawie tylko dla prawników? Nie w starożytnym Rzymie! Potwierdzają to nie tylko komedie Plauta i Terencjusza, ale przede wszystkim rzymska satyra, pełna prawnego humoru, tematów i metafor. W dzisiejszych czasach takie dowcipy stanowiłyby osobliwą tendencję literacką. Ze strony satyryków nie był to jednak żaden rodzaj snobizmu, który uniemożliwiłby im dotarcie do szerszej publiczności. Język prawa był językiem codziennym. Prawnicze wykształcenie stanowiło element ogólnej edukacji oraz tożsamości kulturowej Rzymu. Trudno podać przykład gatunku literackiego, który stałby bliżej obu tych sfer niż rzymska satyra. Dlatego właśnie dzieła Horacego, Persjusza, Juwenalisa i Marcjalisa mogą rzucić nowe światło na wiedzę na temat prawa rzymskiego, w tym na zagadnienia moralności i filozofii prawa, prawa spadkowego, problematyki własności, a nawet handlu. **Głównym celem niniejszego interdyscyplinarnego projektu jest przedstawienie kultury prawnej Rzymian w świetle poezji satyryków oraz ukazanie prawa rzymskiego nie jako sztywnego zbioru zasad, ale po prostu jako części życia obywateli.**

Przypadek satyry polega na tym, że nie budzi ona zaufania wśród pryncypialnych uczonych, chcących uzyskać rzetelną wiedzę na temat prawnego świata Rzymian i postrzegających ten gatunek jako ograniczony do lubieżnych tematów. Taka postawa jest błędna z dwóch powodów. Po pierwsze, każdy z rzymskich satyryków zdobył wykształcenie w zakresie prawa. To przygotowanie zawodowe wpływało na język, którym się posługiwali, jak i na sposób postrzegania przez nich życia codziennego. Wnikliwa analiza treści satyr pozwala stwierdzić, że w swoich lekkich utworach rzymscy satyrycy nie tylko poprawnie stosowali terminologię prawną, ale także rzetelnie przedstawiali podstawowe problemy z zakresu prawa. Nie byłoby rozsądne oczekiwać od nich tego samego poziomu precyzji co od prawników. Jednakże, odpowiednia perspektywa może pozwolić nam na dostrzeżenie nowych aspektów rzymskiej kultury prawnej – to jest prawa takim, jakim było w oczach społeczeństwa. Po drugie, gatunek ten zapewnia interesujący wgląd w to, co oznaczało bycie prawdziwym Rzymianinem, zawsze gotowym do dyskusji na tematy, które, z jednej strony dotyczyły tak zasadniczych zagadnień, jak instytucje prawne, a z drugiej, równie często bazowały na wulgarnych i prymitywnych dowcipach. Podstawą satyry były nie tylko żart i sarkazm. Jej głównym celem, podobnie jak współcześnie, było przedstawienie najważniejszych problemów i bolączek rzymskiego społeczeństwa, w tym także tych dotyczących prawa. W tej sferze mieszczą się zarówno teoretyczne regulacje prawne, jak i sposób, w jaki prawo funkcjonowało w praktyce. W centrum zainteresowania satyryków pozostawały więc takie problemy, jak na przykład przekupni sędziowie, stojący ponad prawem żołnierze, upadek życia rodzinnego, czy też polowania na spadki.

Utwory satyryczne zostały skomponowane w taki sposób, aby nie tylko rozśmieszać Rzymian, lecz także skłaniać ich do refleksji. Ponieważ satyra jest najbardziej aktualna w określonym momencie i kontekście, badania przedstawią szerokie spojrzenie na całe rzymskie społeczeństwo w czasach od pierwszego wieku p.n.e. aż do drugiego wieku n.e. Materiał badawczy zostanie wybrany i podzielony według tematów społeczno-prawnych, które satyry poruszają w swojej treści. Pełną perspektywę badawczą zapewni zestawienie i porównanie źródeł satyrycznych ze źródłami prawnymi.

W tych okolicznościach te interdyscyplinarne badania:

- (1) zapewnią wgląd w tematykę problemów społeczno-prawnych oraz ich rozwoju w okresie między drugą połową pierwszego wieku p.n.e. a początkiem drugiego wieku n.e.;
- (2) pozwolą zobrazować złożoną naturę satyry rzymskiej jako gatunku literackiego;
- (3) zweryfikują, czy satyra rzymska jest wiarygodnym źródłem wiedzy na temat prawa rzymskiego;
- (4) dzięki przedstawieniu interpretacji utworów uwzględniających odniesienia do zagadnień z zakresu prawa, zaoferują nowe spojrzenie na źródła satyryczne;
- (5) podejmą próbę zobrazowania świadomości prawnej Rzymian w ich codziennym życiu.